

2. Az ENSZ időszaki kiadványai

Az UNDI éves jegyzékének és az *UNDEX: Series C*-nek jellemző fejezete volt az ENSZ időszaki kiadványainak felsorolása a vonatkozó évből. Az utolsó 1978-ban jelent meg, és 116 címről tájékoztatott. A folyóiratok közül egyesek rendszeres megjelenésűek, mások rendszertelenek; egyesek ingyenesek, mások vásárlással kaphatók, és megint másoknál a bibliográfiai adatok semmit nem árulnak el a beszerzési forrásról.

2.1 UN Monthly Chronicle

A *Chronicle* tartalmilag két fejezetre bomlik: „Record of the Month” és „Notes” címűekre. Az előbbi kettéválik: politikai és a közgazdasági–társadalmi eseményekre. A „Notes” fejezet tájékoztat a várható ülésekről, dokumentumokról és kiadványokról. A *Chronicle* egyike az ENSZ-ről tájékoztató legfontosabb kiadványoknak.

2.2 Egyéb ENSZ időszaki kiadványok

A *UN Monthly Chronicle* és az *UNDOC Index*-en kívül még előfizethetők a következők: *Monthly Bulletin of Statistics*, *Commodity Trade Statistics*, *Population and Vital Statistics*, *Statistical Indicators of Short Term Economic Changes in ECE Countries*, *Objective: Justice*, *Bulletin on Narcotics*, valamint két bibliográfia, a *Current Bibliographical Information* és a *Monthly Bibliography* (I. és II. rész). A folyóiratok közül sok korlátozott közreadású, ami nehezíti a beszerző könyvtáros munkáját.

3. Szakosított szervezetek időszaki kiadványai

Valamennyi szakosított szervezet publikál időszaki kiadványokat. Egy közelmúltból származó katalógus, a *Periodicals of the United Nations and Specialized Agencies* 60. betűrendben felsorolt címről ad válogatást. A jegyzék tárgyköri eligazítást, ISSN és egyéb, a beszerzéshez szükséges információk elemeket is tartalmaz.

4. Kurrens könyvtári tájékoztatás

A kormányközi szervezetek dokumentumaival munkálkodó könyvtárosoknak tanácsos ismerni olyan könyvtári orientáltságú időszaki kiadványokat, mint pl. a *Documents to the People* és a *Government Publications Review*. Az előző évente 6 alkalommal jelenik meg;

hasznos beszámolókat közöl az ENSZ, a szakosított szervezetek és más kormányközi szervezetek kiadványairól. A második negyedéves, terjedelmes ismertetéseket ad válogatott ENSZ és egyéb kormányközi szervezetek dokumentumairól. A *Library Literature*-t is érdemes figyelni hasonló értékes információkért.

MOREHEAD, I.: Serial documentation of the United Nations and specialized agencies = The Serials Librarian, 6. köt. 2–3. sz. 1982. p. 17–25./

(Dáczér Éva)

Hogyan befolyásolja egymást az online keresés és a nyomtatott referálólapok használata?

A referáló és indexelő (R és I) szolgáltatások két fő terméke a nyomtatott referálólap és a géppel olvasható adatbázis. Az azonos dokumentumállományra épülő, tehát gyakorlatilag azonos tartalmú két termékcsoport előfizetési és ráfordítási arányának változása áll ma az R és I szolgáltatásokat nyújtó intézmények figyelmének a központjában.

Szakirodalmi megállapítások

Az adatbázisok elterjedésének kezdeti szakaszában, de sok esetben még ma is igaz, hogy az R és I szolgáltatások fő bevétele a nyomtatott kiadvány előfizetőitől származik. Számos vizsgálat igazolta azonban, hogy az előfizetők egy része átvándorolt az online kereshető adatbázisok használóinak táborába. Ez szükségessé tette az online hozzáférés jogdíjának (az online használat időarányos árának) emelését, hogy kompenzálják az előfizetők kiesését. Másrészt viszont, az infláció miatt, a nyomtatott kiadványok árát is emelni kellett. Jelenleg az R és I szolgáltatók – újabban ezeket adatbázis-előállítóknak (database producers) nevezik – bevétele a 60-as és 70-es évekhez viszonyítva a nyomtatott termékekből 6%-kal, az adatbázisok online használatából pedig 59%-kal nőtt. Ez azt jelenti, hogy az online elérhető adatbázis előállítása ma már nem kap támogatást a nyomtatott termék használatából.

E kérdések tisztázása céljából az USA referáló és információs szolgáltatásainak országos szövetsége (National Federation of Abstracting and Information Services, NFAIS) megbízásából egy tanulmányt készítettek, amelyben az NFAIS tagjainak bevonásával összeállított felmérést összehasonlították a szakirodalom fő megállapításaival.

A felmérés módszere és eredményei

Az NFAIS-hoz tartozó 15 R és I szolgáltatás képviselőivel telefonos interjúkat készítettek. Közülük 8 a természet- és műszaki tudományok területén, 4 a társadalomtudományokban, 3 pedig a humán tudományokban fejti ki tevékenységét. Három szolgáltatás 1981-ben 100 ezernél több dokumentumot dolgozott fel, nyolc 10 ezer és 100 ezer között, négy pedig 10 ezernél kevesebbet. Hárman már legalább öt éve nyújtanak online szolgáltatást is, hárman öt évnél kevesebb ideje, négynek nincs nyilvánosan, online módon hozzáférhető adatbázisa.

Valamennyi válaszból az *előfizetés változásának hasonlósága* tűnik szembe. A változások trendjeire az adatbázis-előállítók részéről való reagálás azonban erősen eltérő.

Mindegyik válaszolónak az az érdeke, hogy termékeik előállításában és terjesztésében korszerűbb módszereket vezessenek be. Valamennyinek van már, illetve tervezéssel géppel olvasható adatbázis; egyesek mikroformás publikációt terveznek. Némely szolgáltatás videotex, videolemez vagy optikai lemez használatát helyezi kilátásba.

A már évek óta nyilvános online szolgáltatás keretében elérhető adatbázisok előállítói a használat gyors felfutását jelentették. Egyikük sem érte el a csúcspontot, tehát a használat további növekedését várják.

A nyomtatott termék előfizetésében 1976–1977-től kezdve átlagosan évi 2–5%-os lemorzsolódásról számolnak be. Az egyik adatbázis-előállító egy gyorsan növekvő szakirodalommal és komoly ipari háttérrel rendelkező, „divatos” szakterületet fed le, ahol inkább az előfizetés növekedése, semmint csökkenése lett volna várható. Nőtt viszont a teljes adatbázisokból készített, egyes résztémákat lefedő, kisebb kiadványok előfizetése, ezeket ugyanis egyének is vásárolják saját zsebből.

Az előfizetési díjak fokozatosan növekednek, hogy kompenzálják az inflációt és a lemorzsolódást. A bevétel tehát állandó vagy kissé nő. Az R és I szolgáltatók bevételének nagy része ma is a nyomtatott termékek eladásából származik, ez a trend azonban változhat. A géppel olvasható adatbázisok eladásából, bérbeadásából és jogdíjaiból származó bevételek százalékosan is gyorsabban nőnek, mint a kiadványok bevételei. Egyes szolgáltatók az „elektronikus termékek” árát úgy emelték, hogy a kétféle termék tekintetében paritást érjenek el.

A nyomtatott termékekre előfizetők csökkenésének nem kizárólagos oka az online adatbázisok elérhetősége. Ennek egy bizonyítéka az, hogy az online hozzáférést még nem, vagy öt évnél rövidebb ideje nyújtó szolgáltatók ugyanolyan mértékű előfizetés-csökkenésről számolnak be, mint a már régebben online elérést is lehetővé tevő adatbázis-előállító intézmények. A legnagyobb csökkenés annál a szolgáltatónál volt, amelynek nincs online elérhető adatbázisa. A lemorzsolódás okai között

a gazdasági nehézségek, a mikroformák és a reprográfia terjedése, a felhasználók igényeinek változása stb. szerepelnek.

Az R és I szolgáltatások (adatbázisok) előállítóinak válasza a kiadvány előfizetőinek lemorzsolódására *nagyon eltérő*. Némelyikük csak a nyomtatott termékben közöl kivonatot, az online szolgáltatásban nem, mások csak a kiadvány előfizetőinek engedik meg az online hozzáférést, megint mások az árakkal operálnak. A leginkább hangoztatott válasz: fejlesszünk ki új termékeket és szerezzünk új piacokat. Egyes adatbázis-előállítóknak sikerült önköltségüket csökkenteni. Nagy részük választotta a szolgáltatás tökéletesítésének útját, pl. új adatelemek (adatmezők) bevezetését, a termékkála bővítését, az elosztás könnyítését.

A felmérésből kiderült, hogy a nyomtatott termékek és az online elérhető adatbázisok kölcsönhatása nem mindig negatív vagy gazdasági természetű. Az online hozzáférés új felhasználó-csoportokat hozott az irodalmazás számára. Számos gazdasági és ipari szakember szívesebben fordul a géppel olvasható adatbázisokhoz, mint nyomtatott változatához. A tudományos kutatók is sok helyütt szívesebben veszik igénybe a multiadatbázis-keresés nyújtotta lehetőségeket az interdiszciplináris irodalmazásban.

A kétféle termékcsoport versengése előtérbe hozta a felhasználók érdekeit és igényeit. A megkérdezettek közül az utóbbi években négyen végeztek felmérést adatbázisuk felhasználói körében. Mások is egyre inkább élnek a felhasználói visszacsatolás lehetőségeivel.

A nyomtatott és az elektronikus termék önálló, egymástól független fejlesztése is a trendek közé tartozik. Ezzel jár, hogy az egyik közegen elérhető olyan termék, amelynek nincs megfelelője a másik közegben.

A címben feltett kérdésre tehát a következő választ lehet adni: a kezdeti, látszólag negatív hatást követően a kétféle termék kedvezően befolyásolja egymást, versengésük az információszolgáltatás korszerűsítését váltja ki.

/SPERR, I. L.: Online searching and the print product: impact or interaction? = Online Review, 7. köt. 5. sz. 1983. p. 413–420./

(Roboz Péter)

Az online keresés pszichológiája

Az online számítógépes információkeresés az „új kommunikációs forradalom” legfőbb vívmánya, hiszen az információrobbanás hatásaival az automatizált adatfeldolgozás és a telekommunikáció legfejlettebb eszközeit összekapcsolva veszi fel a harcot. Amíg azonban a terület megdöbbentően gyors fejlődését és társadalmi-gazdasági kihatásait számbavéve egyenesen „online jelen-